

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

ESIMENE OSAKOND

OTSUS

Kaebus nr 32897/12
Arnold TREIAL vs. Eesti

Euroopa Inimõiguste Kohus (esimene osakond), olles 28. jaanuaril 2014 kokku tulnud kojana, kuhu kuuluvad

esimees Isabelle Berro-Lefèvre,
kohtunikud Elisabeth Steiner,
Khanlar Hajiyev,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Julia Laffranque,
Linos-Alexandre Sicilianos,
Erik Møse,

ja *osakonna sekretär* Søren Nielsen,

võttes arvesse 7. mail 2012 esitatud eespool nimetatud kaebust,
võttes arvesse vastustajariigi esitatud seisukohti ja nendele vastuseks esitatud kaebaja seisukohti,
olles pidanud nõu, tegi järgmise otsuse.

ASJAOLUD

1. Kaebaja Arnold Treial on Eesti kodanik, kes on sündinud 1932. aastal ja elab Otepääl.
2. Eesti Vabariiki (edaspidi „riik”) esindas M. Kuurberg Välisministeeriumist.

A. Kohtuasja asjaolud

3. Kohtuasja asjaolud, nagu pooled on need esitanud, võib kokku võtta järgmiselt.

1. Kohtuasja taust

4. Kaebaja abikaasa esitas 3. veebruaril 1994 kaebaja vastu hagi abielu lahutamiseks ja ühisvara jagamiseks. Kaebaja esitas oma abikaasa vastu vastuhagi nende poja päranduse jagamiseks. Hagid liideti ühte menetlusse.

5. Kaebaja abikaasa taotlusel määras kohus 9. mail 1994 teatud vara arestimise, et tagada selle säilimine tema tsiviilhagi lahendamiseni. Kohtutäiturid arestisid vara 10. ja 26. mail 1994.

6. 24. maist 20. detsembrini 1994 viibis kaebaja seoses tema vastu algatatud kriminaalmenetlusega vahi all. 15. mail 1995 loobus prokuratuur kriminaalsüüdistusest tema vastu.

7. Seejärel algatas kaebaja mitu tsiviil- ja halduskohtumenetlust, et taotleda arestitud vara vabastamist ja hüvitist kahju eest, mida ta väidetavalt kandis vahistamise ja kõne all oleva vara arestimise tõttu.

2. 21. detsembril 1998 algatatud tsiviilkohtumenetlus (kohtuasi nr 2-00-27)

8. 21. detsembril 1998 esitas kaebaja Valga Maakohtusse hüvitisnõude oma abikaasa, politseiuurija ja kohtuniku vastu. Kuna kõik Valga Maakohtu kohtunikud taandasid end, viidi asi peatselt üle Võru Maakohtusse. Näib, et järgmise kahe aasta jooksul peeti kaheksa eelistungit.

9. 18. detsembril 2000 peatas Võru Maakohus kostjate taotlusel menetluse kuni kaebaja ja tema abikaasa ühisvara jagamise menetluse lahendamiseni (vt punkti 4 eespool). Kaebaja vastu ei vaieldud.

10. 22. detsembril 2003 jäeti kaebaja taotlus menetluse jätkamiseks rahuldamata, kuna teine menetlus ei olnud veel lõppenud.

11. Otsuse pärandvara jagamise menetluses tegi Tartu Maakohus 24. aprillil 2006. Otsus jõustus 30. mail 2006.

12. 31. jaanuaril 2007 jätkati kaebaja hüvitisnõude lahendamist Tartu Maakohtus, mis menetles nüüd asja pärast kohtusüsteemi ümberkorraldamist.

13. 16. mail 2007 asendas maakohus kaebaja taotlusel algsed kostjad Eesti Vabariigiga. Kohtu nõudel esitas kaebaja uue hagiavalduse, mis sisaldas kõiki tema nõudes varem tehtud muudatusi, ning Justiitsministeeriumile anti võimalus hagile vastata. Ministeerium vaidlustas tsiviilkohtu pädevuse ja taotles kaebaja nõude rahuldamata jätmist.

14. 24. jaanuari 2008 määruses leidis maakohus, et asi kuulub halduskohtu pädevusse, ja lõpetas menetluse asja sisuliselt arutamata.

15. 10. märtsil 2008 tühistas Tartu Ringkonnakohus maakohtu määruse ja saatis asja tagasi alama astme kohtusse menetluse jätkamiseks.

16. 2008. aastal peeti maakohtus eelistung. Seejärel vahetasid pooled omavahel mitu korda kirjalikke seisukohti. Tekkis vaidlus selle kohta, kas kaebaja teatud seisukohad kujutasid endast uut hagi või varasema hagi muudatust.

17. 2009. aastal peeti eelistung ja hiljem kohtuistung. Asi peatati maakohtu määruse peale esitatud kaebaja määruskaebuse lahendamiseni. Asja menetlev kohtunik taandas end.

18. 2010. aastal peeti kohtuistung. Pärast seda, kui kaebaja oli kaevanud asja menetleva uue kohtuniku peale, taandas end ka see kohtunik.

19. Taas kord vahetati kirjalikke seisukohti uue kohtuniku juhatusel, kellele asi oli määratud.

20. 22. detsembri 2010 otsusega lõpetas maakohus menetluse osas, mis oli seotud hüvitise väljamõistmisega teatud esemete kaotuse eest, mille kohta oli juba otsus eraldi tsiviilkohtumenetluses tehtud. Kohus jättis kaebaja kaebuse riigi vastu ülejäänud esemete kaotuse kohta rahuldamata, kuna see oli alusetu, leides, et vastutav on kaebaja endine abikaasa (kellele oli kõne all olev vara hoiule antud) ja tema vastu võib väidetava kahju hüvitamiseks esitada hagi. Kõige lõpuks leidis kohus, et ülejäänud nõuded (hüvitis majanduskahju eest, mis oli tingitud ehitushindade tõusust, ja hüvitis mittevaralise kahju eest) esitati liiga hilja.

21. 24. oktoobril 2011 jättis Tartu Ringkonnakohus kaebaja apellatsioonkaebuse rahuldamata ja maakohtu otsuse muutmata.

22. Kaebaja taotles Riigikohtule kassatsioonkaebuse esitamiseks õigusabi. Kuid 7. detsembril 2011 jättis Riigikohus ta õigusabi taotluse rahuldamata põhjusel, et kaebus ei ole perspektiivikas. Talle anti tähtaeg kohtukulude tasumiseks ja taotluse esitamiseks advokaadi vahendusel.

23. 11. jaanuaril 2012 otsustas Riigikohus jätta kaebaja kaebus menetlusse võtmata, kuna ta ei olnud täitnud eespool nimetatud nõudeid.

B. Asjakohane riigisisene õigus ja kohtupraktika

24. Eesti Vabariigi põhiseaduses on sätestatud:

§ 14

„Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.”

§ 15

„(1) Igäihel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igäüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseadusevastaseks tunnistamist.

(2) Kohus järgib põhiseadust ja tunnistab põhiseadusevastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingu, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus.”

§ 25

„Igäihel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele.”

25. Põhiseaduse § 34 tagab liikumisvabaduse ja § 35 näeb ette, et igäihel on õigus Eestist lahkuda.

26. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lg 4 sätestab halduskohtule hüvitamiskaebuse esitamise tähtajaks kolm aastat.

27. 30. detsembri 2008 otsusega (kohtuasi nr 3-4-1-12-08) käsitles Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium kriminaalmenetluse pikkusega seotud kaebust. Kolleegium jättis kaebuse läbi vaatamata, leides, et kaebaja oleks võinud kasutada muud tõhusat õiguskaitsevahendit. Riigikohus leidis:

„25. Vaagides [kaebaja] taotlust hüvitada talle põhiõiguste rikkumisega tekitatud kahju, nõustub kolleegium menetlusosaliste seisukohtades avaldatud arvamusega, et [kaebajal] on võimalik nõuda kahju hüvitamist halduskohtus riigivastutuse seaduses sätestatud alustel ja korras.”

Riigikohtu nimetatud otsust on palju tsiteeritud kohtuasjas *Malkov vs. Eesti* (nr 31407/07, punkt 32, 4. veebruar 2010).

28. 22. märtsi 2011 otsuses *Osmjorkini* kohtuasjas (kohtuasi nr 3-3-1-85-09) leidis Riigikohtu üldkogu, et põhiseaduse § 14 sätestab põhiõiguse saada tõhusat õiguskaitset. Koosmõjus põhiseaduse §-ga 15 nägid nimetatud sätted ette põhiõiguse tõhusale menetlusele. Õigus tõhusale õiguskaitsevahendile sisaldab ka õigust nõuda, et menetlus kestaks mõistliku aja. Riigikohus viitas ka konventsiooni artikli 6 lõikes 1 sätestatud õigusele õiglasele kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul ning konventsiooni artiklis 13 sätestatud õigusele tõhusale õiguskaitsevahendile. Riigikohus leidis, et riigivastutuse seadus ei näe ette ebamõistlikult pika kohtueelse kriminaalmenetlusega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamist, tunnistas selle vastavas osas põhiseadusega vastuolus olevaks ning mõistis põhiseaduse §-le 25 tuginedes kaebaja kasuks välja rahasumma. Riigikohus leidis veel, et tuleb kehtestada eriregulatsioon kriminaalmenetluses tekitatud kahju hüvitamiseks (nimetatud kohtuotsuse pikemat kokkuvõtet vt otsusest *Raudsepp vs. Eesti*, nr 54191/07, punktid 38–42, 8. november 2011).

29. 23. mai 2011 otsusega (avaldamata) otsustas Riigikohtu tsiviilkolleegium jätta läbi vaatamata kaebaja kassatsioonkaebuse tsiviilasjas nr 2-04-1159. Kassatsioonkaebuses sisalduva hüvitisnõude kohta, mis tulenes ebamõistlikult pikast menetlusest, märkis Riigikohus, et vastav asi ei ole tsiviilkohtu pädevuses. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 30. detsembri 2008 otsusele (vt punkti 27 eespool) ja Riigikohtu üldkogu 22. märtsi 2011 otsusele (vt punkti 28 eespool) viidates selgitas tsiviilkolleegium, et ebamõistlikult pika menetlusega tekitatud kahju hüvitamise nõue tuleb esitada halduskohtusse.

30. 27. veebruari 2012 otsusega (kohtuasjas nr 3-10-3326) mõistis Tartu Halduskohus kaebaja kasuks välja rahasumma muu hulgas ebamõistlikult pika kriminaalmenetlusega ja tõkendi (elukohast lahkumise keeld) pikaajalise kohaldamisega tekitatud mittevaralise kahju eest. Kriminaalmenetlus kaebaja suhtes oli menetlusaja möödumise tõttu juba lõpetatud. Halduskohus viitas põhiseaduse §-dele 14, 15, 25, 34 ja 35 ning Riigikohtu otsusele *Osmjorkini* kohtuasjas.

31. 30. novembri 2012 otsusega (kohtuasjas nr 3-11-1108) mõistis Tartu Halduskohus kaebaja kasuks välja rahasumma hüvitisena mittevahalise kahju eest, mis oli tekitatud tema ebamõistlikult pika kriminaalmenetlusega ja elukohast lahkumise keeluga. Halduskohus viitas põhiseaduse §-dele 14, 25, 34 ja 35 ning Riigikohtu otsusele *Osmjorkini* kohtuasjas (nimetatud halduskohtumenetlused on kokku võetud kohtuasjas *Mets vs. Eesti* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 38967/10, punktid 14–15, 7. mai 2013).

32. 8. mai 2012 määrusega (kohtuasjas nr 3-11-1146) kinnitas Tallinna Halduskohus kaebaja ja Justiitsministeeriumi vahel sõlmitud kompromissi. Ministeerium nõustus maksma kaebajale rahasumma hüvitiseks pika kriminaalmenetlusega tekitatud mittevahalise kahju eest.

KAEBUSED

33. Kaebaja kaebas konventsiooni artikli 6 lõike 1 alusel ebamõistlikult pika tsiviilkohtumenetluse üle.

34. Samuti kaebas ta konventsiooni protokoll nr 1 artikli 1 alusel, et ta jäeti ebaseaduslikult ilma oma varast, mis oli kohtumäärusega arestitud.

ÕIGUSKÜSIMUSED

A. Konventsiooni artikli 6 väidetav rikkumine

35. Kaebaja kaebas, et tsiviilkohtumenetluse pikkus ei olnud kooskõlas mõistliku aja nõudega, mis on sätestatud konventsiooni artikli 6 lõikes 1, mis on sõnastatud järgmiselt:

„Igaühel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste [---] üle otsustamisel õigus [---] kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul [---] kohtus.”

36. Riik vaidles sellele väitele vastu.

1. Poolte seisukohad

37. Riik palus EIK-il tunnistada kaebus vastuvõetamatuks, kuna kaebaja ei ole ammandanud riigisiseseid õiguskaitsevahendeid. Riik viitas hiljutistele suundumustele eespool kirjeldatud riigisisese kohtupraktikas (vt punkte 27, 28, 31 ja 32 eespool) ning väitis, et on võimalik nõuda hüvitist Justiitsministeeriumilt, ning kui ministeeriumiga kokkuleppele ei jõuta, võib puudutatud isik pöörduda halduskohtusse. Asjaolu, et nimetatud valdkonnas ei ole kohtupraktika veel ulatuslik, ei tähenda, et õiguskaitsevahend ei ole tõhus. Riik leidis, et kui EIK tunnistaks käesoleva kaebuse vastuvõetamatuks, siis aitaks see kaasa olemasolevate riigisiseste õiguskaitsevahendite laialdasemale kasutamisele ning aitaks vähendada tulevikus EIK-ile esitatavate sarnaste kaebuste hulka.

38. Kaebaja ammendamise teemat ei kommenteerinud.

2. EIK-i hinnang

39. EIK kordab, et konventsiooni artikli 35 lõikes 1 sätestatud ammendamise reegli eesmärk on anda konventsiooniosalistele võimalus vältida või heastada nende väidetavad rikkumised enne, kui vastavad väited esitatakse EIK-ile (vt muu hulgas *Selmouni vs. Prantsusmaa* [suurkoda], nr 25803/94, punkt 74, EIK 1999-V). Artikli 35 lõikes 1 ette nähtud reegel põhineb artiklis 13 (millega see on tihedalt seotud) kajastatud eeldusel, et isiku konventsioonis sätestatud õiguste väidetava rikkumise korral on olemas tõhus riigisisene õiguskaitsevahend (vt *Kudła vs. Poola* [suurkoda], nr 30210/96, punkt 152, EIK 2000-XI, ja *Scordino vs. Itaalia (nr 1)* [suurkoda], nr 36813/97, punkt 141, EIK 2006-V).

40. Sellest hoolimata on ainsad õiguskaitsevahendid, mis konventsiooni artikli 35 alusel tuleb ammendada, need, mis on seotud väidetavate rikkumistega ning mis on samas kättesaadavad ja piisavad. Selliste õiguskaitsevahendite olemasolu peab olema piisavalt kindel – mitte ainult teoorias, vaid ka praktikas –, vastupidisel juhul ei ole need nõuetekohaselt kättesaadavad ega tõhusad (vt näiteks eespool viidatud *Scordino*, punkt 142, edasiste viidetega).

41. EIK märgib, et ta on varasemates kohtuasjades leidnud, et Eestis puudub tõhus õiguskaitsevahend menetluse pikkust puudutavate kaebuste korral (vt eespool viidatud *Raudsepp*, punktid 62–66, ja selles viidatud muud kohtuasjad). EIK märgib veel, et tal oli hiljuti juhus käsitleda kaebust seoses ebamõistlikult pika menetlusega ja tõhusate õiguskaitsevahendite väidetava puudumisega eespool viidatud kohtuasjas *Mets vs. Eesti*. Selles kohtuasjas, mis puudutas ebamõistlikult pikka kriminaalmenetlust, pöördus kaebaja halduskohtusse ja tema kasuks mõisteti välja hüvitis mittevaralise kahju eest. EIK leidis, et kaebaja oli kaotanud oma ohvristaatuse seoses artikli 6 lõike 1 alusel esitatud kaebusega (vt eespool viidatud *Mets*, punktid 27–33, ja punkti 31 eespool). Tõhusa õiguskaitsevahendi puudumist käsitleva kaebuse kohta märkis EIK, et õigusliku regulatsiooni kehtestamine, millega sätestataks selged alused hüvitise määramiseks ebamõistlikult pika menetluse eest, ja kiire menetluse kehtestamine selliste kaebustega tegelemiseks, suurendaks märkimisväärselt õiguskindlust selles vallas. Sellest hoolimata leidis ta, et kaebaja käsutuses oli kohtupraktikas välja kujunenud tõhus õiguskaitsevahend, mida ta oli kasutanud, ja et selle tõttu tuleb kaebus kui selgelt põhjendatu tunnistada vastuvõetamatuks (*ibid.*, punktid 34–37). EIK on võtnud arvesse ka üht teist kohtuasja, kus halduskohus mõistis välja hüvitise ebamõistlikult pika kriminaalmenetluse eest (vt punkti 30 eespool).

42. EIK märgib, et need halduskohtus lahendatud kohtuasjad puudutasid kriminaalmenetluse pikkust sarnaselt Riigikohtu otsusega *Osmjorkini* kohtuasjas (vt punkti 28 eespool), millele halduskohtud tuginesid. Seega tõusetub käesolevas asjas küsimus, kas samad põhimõtted kehtivad ka tsiviilkohtumenetluses. EIK märgib selle kohta, et Riigikohtu otsuse kohaselt *Osmjorkini* kohtuasjas sätestavad põhiseaduse §-d 14 ja 15 õiguse menetlusele mõistliku aja jooksul ja et kaebajale ebamõistlikult pika menetluse eest hüvitise väljamõistmisel tugines Riigikohus põhiseaduse §-le 25. EIK märgib, et sätted ja põhimõtted, millele Riigikohus tugines, on üldist laadi ega ole kohaldatavad vaid kriminaalmenetlusele (vt siinkohal eespool viidatud *Raudsepp*, punkt 63, kus EIK kasutas sarnaseid kaalutlusi). Seega ei näe EIK, kuidas oleks võimalik jõuda teistsugusele järeldusele ebamõistlikult pika tsiviilkohtumenetlusega seotud kaebuse kohta. Näib, et sellist lähenemist toetab ka Riigikohtu otsus, millega suunatakse tsiviilasja apellant esitama pika tsiviilkohtumenetlusega tekitatud kahju hüvitamise nõue halduskohtusse (vt punkti 29 eespool).

43. Vastab tõele, et riik ei suutnud tuua näiteid asjakohasest riigisisest kohtupraktikast seoses tsiviil- või halduskohtumenetluse pikkust puudutavate kohtuasjadega. Samas ei ole EIK teadlik ühestki riigisisest kohtuasjast pärast *Osmjorkini* asja, millest võiks EIK järeldada, et halduskohtusse pöördumine ei kujuta endast tõhusat õiguskaitsevahendit tsiviilkohtumenetluse pikkust puudutavates kohtuasjades. Sellega seoses kordab EIK, et kui esineb kahtlus riigisisese õiguskaitsevahendi tõhususes, tuleb siiski proovida sellist meetet kasutada (vt näiteks *Korobov jt vs. Eesti*, nr 10195/08, punkt 137, 28. märts 2013, edasiste viidetega). Seega on EIK leidnud, et äsja kehtestatud õiguskaitsevahend menetluse pikkust puudutavate kaebuste kohta tuleb hoolimata asjakohase kohtupraktika puudumisest (vt *Nogolica vs. Horvaatia* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 77784/01, EIK 2002-VIII) ammendada; sarnasele järeldusele on jõutud näiteks kaebuse kohta, mis puudutab ebamõistlikult pikka kohtueelset vahi all pidamist (vt *Demir vs. Türgi* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 51770/07, punkt 31, 16. oktoober 2012). EIK kordab, et konventsiooniga tagatud õiguste ja vabaduste kasutamisel lasub peamine vastutus riigisisestel ametivõimudel ja et EIK-ile kaebuse esitamine on inimõigusi kaitsvate riigisiseste süsteemide suhtes subsidiaarne (vt eespool viidatud *Scordino*, punkt 140). Selle tõttu ja selleks, et anda riigisisestele kohtutele võimalus kättesaadavaid õiguskaitsevahendeid edasi arendada, leiab EIK, et riigisisestele kohtutele oleks tulnud anda võimalus teha kohtuasjas, nagu seda on käesolev asi,

otsus enne, kui sellega tuldi Strasbourgi (vrd eespool viidatud *Demir*, punkt 32, edasiste viidetega kohtuasjadele *Iambor vs. Rumeenia (nr 1)*, nr 64536/01, punkt 221, 24. juuni 2008). Kuid EIK rõhutab siinkohal, et ta võib oma seisukohta tulevikus muuta olenevalt eelkõige riigisiseste kohtute suutlikkusest kujundada järjekindel kohtupraktika, mis on kooskõlas konventsioonist tulenevate nõuetega (vt eespool viidatud *Demir*, punkt 34; *Taron vs. Saksamaa* (otsus vastuvõetavuse kohta) nr 53126/07, punkt 45, 29. mai 2012; ning *Korenjak vs. Sloveenia* (otsus vastuvõetavuse kohta) nr 463/03, punkt 73, 15. mai 2007).

44. Eeltoodud kaalutlustest lähtudes leiab EIK, et tulenevalt Riigikohtu 22. märtsi 2011 otsusest *Osmjorkini* kohtuasjas pidi kaebaja pöörduma halduskohtusse, et täita riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise nõue. Kuid kaebaja ei ole kasutanud seda õiguskaitsevahendit, mis näib talle endiselt kättesaadav olevat (vt punkti 26 eespool).

45. Sellest lähtudes tuleb kaebus konventsiooni artikli 35 lõigete 1 ja 4 alusel riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise tõttu rahuldamata jätta.

B. Muud konventsiooni väidetavad rikkumised

46. Kaebaja kaebas ka konventsiooni protokoll nr 1 artikli 1 alusel, et ta oli ebaseaduslikult oma varast ilma jäetud. Kuid võttes arvesse kogu EIK-i käsutuses olevat materjali ning ulatuses, milles nende kaebuste läbivaatamine on EIK-i pädevuses, leiab EIK, et materjalist ei nähtu, et konventsioonis või selle protokollides sätestatud õigusi ja vabadusi oleks rikutud. Eeltoodu tõttu on kaebuse see osa ilmselgelt põhjendamatu ja tuleb jätta konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a ja lõike 4 kohaselt läbi vaatamata.

Sellest lähtudes kohus ühehäälselt

tunnistab kaebuse vastuvõetamatuks.

Søren Nielsen
Sekretär

Isabelle Berro-Lefèvre
Esimees